

УДК 346.31

О. П. КАРАСАВА

здобувач кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
karasava@ukr.net

**ПОРУКА ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Розглянуто правовий аспект застосування поруки як окремого способу забезпечення виконання зобов'язань, визначено характерні ознаки поруки. Обґрунтовано позицію щодо необхідності більш коректного законодавчого закріплення правовідносин поруки. Окремо акцентується увага на необхідності залучення поручителя до виконання порушених зобов'язань з метою зменшення негативних юридичних наслідків як для боржника і поручителя, так і для кредитора. Проведено аналіз законодавства щодо припинення поруки внаслідок збільшення обсягу відповідальності поручителя, на який поручитель не надавав свою згоду.

Ключові слова: порука, договір поруки, відповідальність поручителя, припинення поруки.

Постановка проблеми. Ринкові умови господарювання тісно пов'язані із кредитними правовідносинами. Надання кредитів банківськими установами обумовлюється реальною потребою у необхідних та зручних способах забезпечення виконання договірних зобов'язань. Серед способів забезпечення виконання господарських зобов'язань та кредитних зобов'язань, зокрема, окреме місце посідає порука. Незважаючи на те, що договори поруки мають похідний характер від основного зобов'язання і весь тягар відповідальності перед кредитором лягає на плечі основного боржника, на практиці досить часто саме поручитель виконує зобов'язання основного

боржника. Питання відповідальності поручителя, на перший погляд, досить детально врегульовані, однак із практичної точки зору в законодавстві та в конкретних банківських договорах поруки є певні недоліки, які тлумачаться судами по-різному, що відтерміновує у часі можливість кредитору отримати матеріальні блага як від основного боржника, так і від іншого солідарного боржника — поручителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно відмітити, що дослідженню поруки як способу забезпечення зобов'язань приділяли увагу такі науковці, як Д. М. Гриджук, І. Й. Пучковська, І. А. Лавріненко, О. В. Михальнюк, М. Андріанов, Л. Шимон та ін. Однак питанню визначення поруки, ролі поручителя у питанні зменшення негативних юридичних наслідків як для солідарних боржників, так і для кредитора у разі порушення зобов'язання приділяється недостатньо уваги. Крім того, питання припинення поруки внаслідок збільшення обсягу відповідальності поручителя, на який поручитель не надавав своєї згоди, має важливе практичне значення, якому також у юридичній науці не надано належної правової оцінки.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення характерних ознак поруки, узагальнення та дослідження актуальних питань застосування поруки, а також визначення ролі поручителя в питаннях відповідальності солідарних боржників перед кредитором. Для цього в роботі надається визначення правовідносинам поруки, акцентовано увагу на нерівному правовому становищі поручителя як солідарного боржника, а також розглядається питання припинення поруки через призму справедливості як однієї із загальних засад цивільного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Сучасний інститут поруки знаходить своє втілення ще у працях римських мислителів, які відображали стан юридичної думки Стародавнього Риму. Визначення поруки містяться в тому числі і в Інституціях Гая та Інституціях Юстиніана. На відміну від таких способів забезпечення виконання договірних зобов'язань, як штрафна стипуляція, застава та завдаток, — порука (яка виражалась у трьох формах — *sponsio*, *fideopromissio*, *fideiussio* та об'єднувалась поняттям *adpromisso*) була найбільш врегульованим способом забезпечення виконання зобов'язань.

В основі стипуляції *adpromisso* лежали дві угоди різного правового значення: основна та додаткова. Основна угода укладалася між кредитором та головним боржником, за якою кредитор мав право вимагати від боржника певні майнові блага. Додаткова угода укладалася між кредитором та додатковим боржником і мала на меті забезпечити задоволення інтересів кредитора у випадку нездатності основного боржника виконати зобов'язання, а також недостатності майна для самостійної відповідальності.

Інститут поруки знайшов своє відображення і в сучасному законодавстві України. Правовідносини поруки роками перевірялися суспільними відносинами, удосконалювалися, втілювалися у законодавчих актах. Крім того, порука не є новим інститутом цивільного та господарського права. Однак існують певні теоретичні та практичні проблеми, що стосуються визначення поруки, правовому становищу поручителя при порушенні боржником своїх зобов'язань, а також деяких підстав припинення поруки.

Цивільний кодекс України у ст. 553 визначає, що за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку.

На нашу думку, Цивільний кодекс України не зовсім коректно визначає поняття поруки, що підтверджується такими аргументами.

По-перше, при визначенні будь-якого поняття, явища чи предмета визначення повинно надаватися за допомогою інших загальновідомих категорій, відмінних від самого поняття, яке розкривається. Натомість у ст. 553 ЦК України суть поруки визначається через слово «поручається».

По-друге, обов'язки боржника, які впливають із цивільно-правових та господарсько-правових правочинів, в юридичній науці називаються зобов'язаннями. Договір поруки має похідний характер від основного зобов'язання, тобто витікає із зобов'язальних правовідносин, а тому доцільніше було б зазначити, що поручитель відповідає перед кредитором боржника за виконання ним своїх зобов'язань, а не обов'язків.

По-третє, фраза «поручитель поручається» не розкриває суті поруки, яка у свою чергу полягає у зобов'язанні поручителя відповідати за зобов'язаннями боржника в основному зобов'язанні у разі його порушення.

По-четверте, аналіз чинного законодавства інших країн, де надається визначення правовідносинам поруки, підтверджують зазначені вище доводи щодо некоректності визначення поруки, що міститься у ст. 553 Цивільного кодексу України.

Так, відповідно до ст. 361 Цивільного кодексу Російської Федерації (мовою оригіналу) «По договору поручительства поручитель обязывается перед кредитором другого лица отвечать за исполнение последним его обязательства полностью или в части». Аналогічне визначення міститься і в ст. 341 Цивільного кодексу Республіки Білорусь.

Стаття 330 Цивільного кодексу Республіки Казахстан визначає поруку таким чином: «В силу поручительства поручитель обязуется перед кредитором другого лица (должника) отвечать за исполнение обязательства этого лица полностью или частично субсидиарно».

Цивільний кодекс Киргизької Республіки у ст. 343 зазначає, що: «По договору поручительства (гарантии) поручитель (гарант) обязывается перед

кредитором другого лица отвечать за исполнение последним его обязательства полностью или частично солидарно с должником».

Параграф 765 Німецького цивільного уложення визначає, що за договором поруки поручитель зобов'язується перед кредитором третьої особи відповідати за виконання останньою свого зобов'язання.

У статті 2011 Цивільного кодексу Франції зазначено, що той, хто стає поручителем за зобов'язанням, бере на себе відповідальність перед кредитором за виконання цього зобов'язання боржника, якщо сам боржник його не виконає.

Зазначені вище законодавчо закріплені норми права інших країн дають, на нашу думку, більш точну та зрозумілу сутність поруки.

Для того щоб максимально чітко надати визначення правовідносинам поруки, необхідно визначитися з характерними ознаками, які притаманні цьому способу забезпечення виконання зобов'язань.

Серед характерних ознак поруки слід виділити такі:

1. Правовідносини поруки мають похідний характер від основного зобов'язання. Недійсність основного зобов'язання тягне за собою недійсність правочину щодо його забезпечення.

2. Сторонами у правовідносинах поруки є кредитор за основним зобов'язанням, боржник за основним зобов'язанням та поручитель.

3. Порука виникає на підставі договору. Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі. Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання, вчинений із недодержанням письмової форми, є нікчемним (ст. 547 ЦК України).

4. У правовідносинах, що можуть забезпечуватися порукою, боржник самостійно повинен виконувати свої зобов'язання на умовах, встановлених основним зобов'язанням. Кредитор основного боржника може пред'явити свої вимоги до поручителя тоді, коли основний боржник порушить свої зобов'язання. Пред'явлення вимоги до поручителя є правом кредитора. Тільки при пред'явленні вимоги до поручителя останній зобов'язаний виконати зобов'язання основного боржника перед кредитором.

5. У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники. Ця ознака встановлює відмінність поруки від інших способів забезпечення зобов'язання.

6. Параграф 3 гл. 49 Цивільного кодексу України, який регулює правовідносини поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань, дає можливість сторонам (кредитору, боржнику та поручителю) досягти домовленості щодо меж відповідальності поручителя. Це, зокрема, стосується і обсягу відповідальності, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 553 ЦК України порукою

може забезпечуватися виконання зобов'язання частково або у повному обсязі. Крім того, сторони мають право домовитися і щодо додаткової відповідальності поручителя. У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя (ч. 1 ст. 554 ЦК України). Новелою у Цивільному кодексі України є також ст. 558 ЦК України, де передбачено, що поручитель має право на оплату послуг, наданих ним боржникові. Отже, цивільне законодавство дає можливість сторонам у правовідносинах поруки домовитися про межі відповідальності поручителя.

Аналіз зазначених вище характерних ознак поруки дозволяє визначити правовідносини поруки таким чином: «За договором поруки поручитель зобов'язується, на умовах, встановлених у договорі поруки, відповідати перед кредитором іншого боржника за виконання останнім своїх зобов'язань, якщо боржник самостійно не виконає їх».

На нашу думку, таке визначення правовідносин поруки більш чітко розкриває суть поруки, а тому виникає необхідність запропонувати внести відповідні зміни до ст. 553 Цивільного кодексу України.

Серед цивілістів, які досліджували правовідносини поруки, часто виникає питання щодо визначення правового становища поручителя як солідарного боржника при порушенні договірних зобов'язань основним боржником. Це питання чітко пов'язане з обсягом відповідальності поручителя.

Вважаємо, що законодавець досить чітко визначився із обсягом відповідальності поручителя. Так, у ч. 2 ст. 554 ЦК України зазначено, що поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки. Тобто відповідальність поручителя полягає у сплаті основного боргу, процентів, неустойки та відшкодування збитків, спричинених кредитором. Крім того, вищезазначеною статтею передбачається, що сторони можуть досягти згоди щодо обсягу відповідальності поручителя.

З одного боку, договір поруки може максимально захистити кредитора від імовірної можливості порушення боржником своїх зобов'язань за основним зобов'язанням, однак, з другого боку, чинне законодавство обмежує права поручителя щодо можливості зменшити негативні наслідки для солідарних боржників у зв'язку з порушенням зобов'язання.

Як уже зазначалося вище, боржник за основним зобов'язанням може самостійно та належним чином виконати свої обов'язки, встановлені у договорі із кредитором. У такому випадку питання відповідальності поручителя взагалі не порушується і правовідносини поруки припиняються у зв'язку з належним виконанням боржником своїх зобов'язань за договором із кредитором. Проте

нерідко боржник не може виконати своїх зобов'язань, що тягне за собою на-самперед нарахування штрафних санкцій у вигляді неустойки.

Відповідно до ст. 549 Цивільного кодексу України неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми не своєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Правовідносини поруки належать до особистих способів забезпечення виконання зобов'язань. Для прикладу, в кредитних договорах строк виконання зобов'язань може розтягнутися на кілька десятків років. При належному виконанні боржником своїх зобов'язань за таким договором поручителю про існування поруки нічого не нагадує.

Так склалося у нашому суспільстві, що порука, як правило, надається пов'язаними із основним боржником особами, це можуть бути близькі родичі, друзі, засновники юридичної особи, якщо зобов'язання оформляється на юридичну особу. Більше того, складно навіть уявити собі ситуацію, коли поручителем виступає особа, яка жодним чином не пов'язана із особою боржника.

Про настання негативних наслідків невиконання основним боржником своїх зобов'язань поручитель дізнається часто не від боржника, а із вимоги або позовної заяви кредитора, які надійшли до поручителя.

Відповідно до ст. 554 Цивільного кодексу України у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя.

Поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки.

За змістом ч. 1 ст. 554 Цивільного кодексу України поручитель стає щонайменше солідарним боржником, тобто відповідає в тому ж обсязі, що й основний боржник, або несе субсидіарну (додаткову) відповідальність, якщо це передбачено договором поруки.

Порушення зобов'язань боржником може бути викликано як суб'єктивними, так і об'єктивними причинами. Серед суб'єктивних причин порушення зобов'язань можна виділити звичайне небажання боржника виконувати зобов'язання належним чином за наявності можливості у боржника виконати таке зобов'язання без порушень прав кредитора. Серед об'єктивних причин порушення зобов'язань боржником є відсутність у боржника можливості самостійно і вчасно виконати свої зобов'язання.

Крім того, до обсягу відповідальності поручителя входить також і необхідність відшкодувати збитки, спричинені невиконанням основним боржником своїх зобов'язань за договором.

Відповідно до ст. 22 Цивільного кодексу України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитками є: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі.

Ні основному боржнику, ні поручителю, як правило, при укладенні договору поруки невідомо, у якому розмірі кредиторю можуть бути спричинені збитки, оскільки збитки можуть бути як реальні, так і у вигляді упущеної вигоди. Можливі збитки можуть бути пов'язані з іншою господарською діяльністю кредитора, про яку останній не зобов'язаний інформувати ні боржника, ні поручителя.

Таким чином, при укладенні договору поруки поручитель зобов'язується перед кредитором відповідати за такий обсяг відповідальності, який може перевищувати або значно перевищувати розмір самого основного зобов'язання.

Крім того, збитки, спричинені кредиторю за місяць-другий прострочення виконання зобов'язань боржником, та збитки за більш тривалий строк можуть відрізнитися між собою у розмірі, а поручитель зобов'язаний виконати претензії кредитора тільки після пред'явлення до нього відповідної вимоги.

Отже, поручитель може стати заручником ситуації, за якої розмір неустойки та збитків щоденно та щомісячно збільшуються, а претензії до поручителя так і не пред'являються, а пред'являються лише тоді, коли розмір збитків кредитора стане значно більшим.

Відповідно до ст. 555 Цивільного кодексу України у разі одержання вимоги кредитора поручитель зобов'язаний повідомити про це боржника, а в разі пред'явлення до нього позову — подати клопотання про залучення боржника до участі у справі. Якщо поручитель не повідомить боржника про вимогу кредитора і сам виконає зобов'язання, боржник має право висунути проти вимоги поручителя всі заперечення, які він мав проти вимоги кредитора. Поручитель має право висунути проти вимоги кредитора заперечення, які міг би висунути сам боржник, за умови, що ці заперечення не пов'язані з особою боржника. Поручитель має право висунути ці заперечення також у разі, якщо боржник відмовився від них або визнав свій борг.

Аналіз положень зазначеної вище статті свідчить про те, що відповідальність поручителя повною мірою залежить від реалізації кредитором свого права на пред'явлення вимоги до поручителя.

Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 559 Цивільного кодексу України порука припиняється після закінчення строку, встановленого в договорі поруки. У разі, якщо такий строк не встановлено, порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя. Якщо строк основного зобов'язання не встановлений або встановлений моментом пред'явлення вимоги, порука припиняється, якщо кредитор не пред'явить позову до поручителя протягом одного року від дня укладення договору поруки.

Отже, законодавець надає кредитору право до шести місяців не пред'являти вимогу до поручителя. Натомість неустойка нараховується за кожен день прострочення виконання зобов'язань, а розмір збитків, спричинених за строк до 6 місяців кредитору, може бути значно більшим, ніж розмір збитків за менш короткий строк.

Цивільне законодавство встановлює один із фундаментальних принципів зобов'язального права про те, що зобов'язання має бути виконане належним чином, на умовах, встановлених у договорі.

У трьохсторонніх правовідносинах поруки саме кредитор є тією особою, яка максимально зацікавлена в належному виконанні боржником та/чи поручителем своїх зобов'язань перед кредитором.

Поручитель стає солідарним боржником кредитора з першого ж дня порушення основним боржником своїх зобов'язань, однак знаходиться порівняно з основним боржником у нерівному становищі.

За наявності порушення зобов'язання боржник та кредитор знають про це з першого дня порушення зобов'язання. Однак чинне законодавство не зобов'язує ні кредитора, ні основного боржника повідомляти поручителя про наявність порушення зобов'язання.

Натомість саме поручитель може виступити «третьейським суддею» між кредитором і боржником для відновлення порушених прав кредитора та зменшення обсягу відповідальності як основного боржника, так і самого поручителя.

На нашу думку, потрібно на законодавчому рівні зобов'язати саме кредитора в максимально можливий короткий строк повідомляти поручителя про наявність порушення зобов'язання з боку боржника.

У такому випадку поручитель може активно вплинути на вирішення ситуації, не доводячи до збільшення розміру штрафних санкцій чи збитків кредитора.

Серед способів впливу поручителя можна виділити й реструктуризацію боргу, за якою поручитель надасть поруку за новим реструктуризованим зобов'язанням; переведенням боргу на іншу особу; виконання обов'язку боржника третьою стороною, в тому числі поручителем тощо.

Наявність інформації у поручителя про порушення зобов'язання боржником починає стимулювати поручителя до активних дій, оскільки усі негативні наслідки порушення зобов'язання можуть зачепити майнові права поручителя.

Повідомлення поручителя про порушення зобов'язання боржником є логічним положенням, оскільки в силу ч. 1 ст. 543 Цивільного кодексу України у разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо.

Таким чином, поручитель як солідарний боржник повинен знати про існування можливості пред'явлення до нього вимоги чи позову, оскільки солідарним боржником поручитель стає тільки за наявності порушення виконання зобов'язання.

У зв'язку з викладеним питання стягнення з поручителя таких видів відповідальності, як неустойка та збитки, необхідно ставити в пряму залежність від обов'язку кредитора проінформувати поручителя про наявність порушення виконання зобов'язань основним кредитором.

Таке ствердження логічно погоджується з положеннями ст. 226 Господарського кодексу України, відповідно до якої учасник господарських відносин, який вчинив господарське правопорушення, зобов'язаний вжити необхідних заходів щодо запобігання збиткам у господарській сфері інших учасників господарських відносин або щодо зменшення їх розміру, а у разі якщо збитків завдано іншим суб'єктам, — зобов'язаний відшкодувати на вимогу цих суб'єктів збитки у добровільному порядку в повному обсязі, якщо законом або договором сторін не передбачено відшкодування збитків в іншому обсязі.

Отримавши повідомлення про наявність порушення зобов'язання, поручитель зобов'язаний вживати необхідних заходів щодо запобігання збиткам у господарській сфері інших учасників господарських відносин або щодо зменшення їх розміру.

Таким чином, вважаємо, що на законодавчому рівні необхідно зобов'язати кредитора негайно повідомляти поручителя про наявність порушення зобов'язань з боку основного боржника, щоб поручитель своєю активною поведінкою вживав необхідних заходів для зменшення негативних наслідків порушення зобов'язання, а не займав пасивну роль та очікував пред'явлення до себе відповідної вимоги з боку кредитора.

З іншого боку, якщо після повідомлення поручителя про наявність порушення зобов'язання з боку основного боржника поручитель не вживатиме заходів щодо зменшення негативних наслідків такого порушення, тоді у кредитора є усі передумови для солідарного стягнення як з основного боржника, так і з поручителя основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків, якщо це передбачено договором поруки.

Окремо хотілося б акцентувати увагу на ч. 1 ст. 559 Цивільного кодексу України, відповідно до якої порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання, а також у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності.

Порука має похідний характер від основного зобов'язання і положення Цивільного кодексу України про те, що порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання, є цілком логічним. Однак погодитися з тим положенням, що порука повністю припиняється у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності, вважаємо неможливим.

Порука є способом забезпечення виконання зобов'язань. При укладенні договору поруки поручитель зобов'язується відповідати перед кредитором боржника за певний обсяг відповідальності. Укладаючи договір поруки у кредитора з'являється додатковий боржник, який у випадку порушення зобов'язань основним боржником може відповідати як солідарно, так і самостійно за порушене зобов'язання.

Законодавець не дає визначення поняттю «збільшення обсягу відповідальності поручителя», однак судова практика в численних рішеннях суду, особливо в кредитних правовідносинах, зазначає, що збільшення обсягу відповідальності поручителя полягає у збільшенні відсоткової ставки, яка нараховується на кредитні кошти, збільшення термінів погашення заборгованості тощо.

Повне припинення поруки у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності, на нашу думку, є зовсім справедливим з посиланням на такі доводи.

Нерідко банківські установи з метою позасудового вирішення питань щодо погашення боржником заборгованості за кредитним договором домовляються з боржником про реструктуризацію боргу, яка полягає у збільшенні строків погашення заборгованості, внаслідок чого щомісячне кредитне навантаження на боржника зменшується. Це стосується й інших зобов'язань, не пов'язаних із кредитними правовідносинами. Реструктуризація боргу, як правило, оформлюється додатковою угодою до основного договору, що не суперечить вимогам цивільного законодавства.

Укладення додаткової угоди до договору поруки при реструктуризації договірних зобов'язань обумовлене тим, що підписання угоди пов'язане із вільним волевиявленням поручителя та іншими вимогами, встановленими ст. 203 ЦК України, на вчинення цього юридичного факту.

Порука є способом забезпечення виконання зобов'язань. І укладаючи договір поруки обсяг відповідальності поручителя чітко зазначений. Своїм підписом у договорі поруки поручитель дає згоду відповідати за порушення

боржником своїх зобов'язань. Повне припинення поруки у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності, суперечить самій суті поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань.

Обсяг відповідальності поручителя обумовлений обсягом відповідальності основного боржника. У випадку збільшення обсягу відповідальності боржника перед кредитором цей обсяг відповідальності складається із тієї відповідальності, за який поручився поручитель, та з додаткової відповідальності, яку взяв на себе боржник, уклавши додаткову угоду до основного зобов'язання.

Крім того, укладаючи правочин із боржником, який забезпечується договором поруки, кредитор аналізує в тому числі платоспроможність поручителя, а також можливість поручителя самостійно виконати той обсяг відповідальності, за який він поручився.

На нашу думку, правильним було б звільнити поручителя тільки від того обсягу додаткової відповідальності, на який поручитель не надавав своєї згоди.

Забезпечення виконання зобов'язань за договором є гарантією кредитора захиститися від можливості невиконання боржником своїх зобов'язань, натомість ч. 1 ст. 559 ЦК України безпідставно позбавляє кредитора можливості отримати задоволення своїх вимог не тільки на збільшений обсяг відповідальності боржника, а також на той, за який поручитель поручився.

За таких обставин, вважаємо, що положення Цивільного кодексу України про те, що у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності, суперечить не тільки суті поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань, а й загальним засадам цивільного законодавства, якими відповідно до ст. 3 ЦК України є справедливість, добросовісність та розумність.

Висновки. Слід констатувати, що відносини поруки знайшли своє відображення в нормах цивільного законодавства як окремого способу забезпечення виконання зобов'язань. Разом з тим визначення поруки, зазначене в Цивільному кодексі України, не повністю відповідає суті правовідносин поруки. Саме тому автор статті пропонує внести зміни до ст. 553 Цивільного кодексу України та викласти її в такій редакції: «За договором поруки поручитель зобов'язується, на умовах, встановлених у договорі поруки, відповідати перед кредитором іншого боржника за виконання останнім своїх зобов'язань, якщо боржник самостійно не виконає їх».

Зростаюче значення інституту поруки в зобов'язальних правовідносинах вимагає чіткого та справедливого визначення ролі поручителя в питанні зменшення негативних правових наслідків порушення зобов'язання з метою захисту прав як поручителя, боржника, так і кредитора, зобов'язання перед яким забезпечуються порукою.

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що параграф 3 гл. 49 Цивільного кодексу України потребує подальшого вдосконалення, а тому подальше проведення досліджень у цьому напрямі вважаємо доцільним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. №435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №40. – Ст. 356.
2. Господарський кодекс України : від 16.01.2013 р. № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №18. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://base.garant.ru/10164072/24/#block_1023.
4. Цивільний кодекс Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9800218#&Chapter=23&Paragraph=5.
5. Цивільний кодекс Республіки Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061#sub_id=3300000
6. Цивільний кодекс Киргизької Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000864065.
7. Німецьке цивільне уложення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/250517/>
8. Цивільний кодекс Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/820082/>
9. Андріанов М. Правова природа поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань / М. Андріанов // Юрид. журн. – 2005. – №3. – С. 34–38.
10. Ємельянова Л. В. Трансформації поглядів римських юристів на характер забезпечення належного виконання договірних зобов'язань / Л. В. Ємельянова // Сучасні тенденції розвитку держави та права України. Вип. 2. – Миколаїв : МНЦ ОНЮА, 2008. – С. 17–28.
11. Шимон Л. Порука та гарантія як особисті види забезпечення виконання зобов'язання / Людмила Шимон // Підприємництво, госп-во і право : наук.-практ. госп.-прав. журн. – 2013. – №8. – С. 17–20.
12. Гриджук Д. М. Забезпечення кредитних зобов'язань у діяльності банків / Д. М. Гриджук, В. О. Олійник. – К. : Істина, 2001. – 256 с.
13. Глібко С. В. Проблеми забезпечення виконання зобов'язань при здійсненні банківських операцій / С. В. Глібко // Злочини у сфері кредитно-фінансової та банківської діяльності. – Х. : ПФ Поіск, 2002. – С. 51–55.
14. Тітенкова М. В. Проблеми забезпечення повернення банківських кредитів / М. В. Тітенкова // Економіка, фінанси, право. – 2005. – №5. – С. 17–19.
15. Михальнюк О. В. Припинення правовідношення поруки як спосіб захисту прав поручителя в сучасній практиці вирішення цивільних та господарських справ / О. В. Михальнюк // Вісн. господар. судочинства. – 2010. – №5. – С. 90–99.
16. Михальнюк О. В. Відповідальність поручителя за договором поруки / О. В. Михальнюк // Вісн. Верхов. Суду України. – 2004. – №2. – С. 37–42.

17. Лаврінченко І. А. Правова природа зобов'язання поручителя за договором поруки / І. А. Лаврінченко // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2009. – № 4. – С. 225–229.
18. Пучковська І. Щодо правової природи обов'язку поручителя / І. Пучковська // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2007. – № 4 (51). – 2007. – С. 141–149.
19. Пучковська І. До питання про відповідальність поручителя / І. Пучковська // Право України. – 2010. – № 12. – С. 55–61.
20. Пучковська І. Й. Забезпечувальна сутність поруки / І. Й. Пучковська // Держ. буд-во та місц. самовряд. Вип. 14. – Х. : Право, 2007. – С. 132–140.

REFERENCES

1. Tsivilniy kodeks Ukrayini vid 16.01.2003 roku № 435-IV // Vidom. Verhov. Radi Ukrayini. – 2003. – № 40. – St. 356.
2. Gospodarskiy kodeks Ukrayini : vid 16.01.2013 roku № № 436-IV // Vidom. Verhov. Radi Ukrayini. – 2003. – № 18. – St. 144.
3. Tsivilniy kodeks Rosiyskoyi Federatsiyi [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://base.garant.ru/10164072/24/#block_1023.
4. Tsivilniy kodeks Respubliki Belarus [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9800218#&Chapter=23&Paragraph=5.
5. Tsivilniy kodeks Respubliki Kazahstan [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061#sub_id=3300000
6. Tsivilniy kodeks Kirgizkoyi respubliki [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000864065.
7. Nimetske tsivilne ulozhennya [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.twirpx.com/file/250517/>
8. Tsivilniy kodeks Frantsiyi [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.twirpx.com/file/820082/>
9. Andrianov M. Pravova priroda poruki yak sposobu zabezpechennya vikonannya zobov'yazan / M. Adrianov // Yuridichniy zhurnal. – 2005. – № 3. – S. 34–38.
10. Emelyanova L. V. Transformatsiyi poglyadiv rimskih yuristiv na harakter zabezpechennya nalezhnogo vikonannya dogovirnih zobov'yazan / L. V. Emelyanova // Suchasni tendentsiyi rozvitku derzhavi ta prava Ukrayini. Vip. 2. – Mikolayiv : MNTs ONYuA, 2008. – S. 17–28.
11. Shimon L. Poruka ta garantiya yak osobisti vidi zabezpechennya vikonannya zobov'yazannya / Lyudmila Shimon // Pidpriemnitstvo, gosp-vo i pravo : nauk.-prakt. gosp.-prav. zhurn. – 2013. – № 8. – S. 17–20.
12. Gridzhuk D. M. Zabezpechennya kreditnih zobov'yazan u diyalnosti bankiv / D. M. Gridzhuk, V. O. Oliynik. – K. : Istina, 2001. – 256 s.
13. Glibko S. V. Problemi zabezpechennya vikonannya zobov'yazan pri zdiysnenni bankivskih operatsiy / S. V. Glibko // Zlochiny u sferi kreditno-finansovoyi ta bankivskoyi diyalnosti. – H. : PF Poisk / red. kol. : S. V. Gizimchuk, V. S. Zelenetskiy, L. Shelli, 2002. – S. 51–55.
14. Titenkova M. V. Problemi zabezpechennya povernennya bankivskih kreditiv / M. V. Titenkova // Ekonomika, finans, pravo. – 2005. – № 5. – S. 17–19.

15. Mihalnyuk O. V. Pripinennya pravovidnoshennya poruki yak sposib zahistu prav poruchitelya v suchasniy praktitsi virishennya tsivilnih ta gospodarskih sprav / O. V. Mihalnyuk // Visnik gospodarskogo sudochinstva. – 2010. – № 5. – S. 90–99.
16. Mihalnyuk O. V. Vidpovidalnist poruchitelya za dogovorom poruki [Tekst] / O. V. Mihalnyuk // Visnik Verhovnogo Sudu Ukrayini. – 2004. – № 2. – S. 37–42.
17. Lavrinenko I. A. Pravova priroda zobov'yazannya poruchitelya za dogovorom poruki / I. A. Lavrinenko // Chasopis Kiyivskogo universitetu prava. – 2009. – № 4. – S. 225–229.
18. Puchkovska I. Shchodo pravovoyi prirodi obov'yazku poruchitelya / I. Puchkovska // Visnik Akademiyi pravovih nauk Ukrayini. 2007 r. № 4 (51). – Н. : Pravo / golov. red. V. Ya. Tatsiy ; red. kol. M. V. Tsvik [ta in.], 2007. – S. 141–149.
19. Puchkovska I. Do pitannya pro vidpovidalnist poruchitelya / I. Puchkovska // Pravo Ukrayini. – 2010. – № 12. – S. 55–61.
20. Puchkovska I. Y. Zabezpechualna sutnist poruki / I. Y. Puchkovska // Derzhavne budivnitstvo ta mistseve samovryaduvannya. Vip. 14. – Н. : Pravo / golov. red. Yu. P. Bityak [ta in.], 2007. – S. 132–140.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2015.

Рецензент — доктор юридичних наук, професор Д. В. Задихайло, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна.

Reviewer — Zadyhailo D. V., doctor of legal Sciences, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine.

Рецензент — доктор юридичних наук, професор Є. О. Алісов, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна.

Reviewer — Alisov Ye. O., doctor of legal Sciences, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine.

О. П. КАРАСАВА

соискатель кафедры хозяйственного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

ПОРУЧИТЕЛЬСТВО КАК СПОСОБ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИСПОЛНЕНИЯ КРЕДИТНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Рассматривается правовой аспект применения поручительства как отдельного способа обеспечения выполнения обязательств, определены характерные признаки поручительства. Обоснована позиция относительно необходимости более корректного законодательного закрепления правоотношений поручительства. Отдельно акцентируется внимание на необходимости привлечения поручителя к выполнению нару-

шенных обязательств с целью уменьшения негативных юридических последствий как для должника и поручителя, так и для кредитора. Проводится анализ законодательства относительно прекращения поручительства в результате увеличения объема ответственности поручителя, на который поручитель не давал своего согласия.

Ключевые слова: поручительство, договор поручительства, ответственность поручителя, прекращение поручительства.

O. P. KARASAVA

PhD. Student, the Economic Law Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

A GUARANTEE AS A WAY OF ENFORCEMENT OF CREDIT OBLIGATIONS: THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS

Problem setting. At first sight, an issue of guarantor responsibility is thoroughly regulated. However, the applied activity enables to indicate certain disadvantages in the legislation and particular banking agreements.

Recent research and publications analysis. A guarantee as a way of obligation enforcement has been examined by D. Hrydzhuk, I. Puchkovska, I. Lavrinenko, O. Mykhalniuk, M. Andrianov, L. Shymon, etc. Nevertheless, issues of defining a guarantee and determination of the guarantor role in the process of reduction of negative legal consequences for solidary debtors as well as creditors in case of breaking an agreement have been not considerably considered.

Paper objective. The article objective is to determine distinctive characteristics of a guarantee.

Paper objective. According to terms determined in a guarantee agreement, a guarantor pledges to be accountable to a creditor for enforcement of debtor's obligations, whether the latter does not enforce them on debtor's own. Such a definition of legal relationships of a guarantee precisely detects the guarantee sense. Thus, there is a need to amend the article 553 of the Civil Code of Ukraine. On legislative level there is a need to oblige a creditor to immediately inform a guarantor about breaking obligations by the main debtor.

According to the article 3 of the Civil Code of Ukraine, justice, conscientiousness, and comprehension are the basic principles of the civil legislation. The Civil Code of Ukraine states that a debtor can change obligations without consent of a guarantor. Such a case results in increase of guarantor's responsibility. Therefore, this assertion contradicts the guarantee sense as well as the basic principles of the civil legislation.

Conclusions of the research. The article 553 of the Civil Code of Ukraine is required to be amended in such a way: «According to terms determined in a guarantee agreement, a guarantor pledges to be accountable to a creditor for enforcement of debtor's obligations, whether the latter does not enforce them on debtor's own».

Short Abstract for an article

Abstract. Increasing importance of the guarantee institution in the context of binding legal relationships requires precise and fair determination of the guarantor role regarding an issue of reduction of negative legal consequences of breaking an obligation aimed at protection of rights of a creditor as well as a guarantor and a debtor, whose obligations are guaranteed. The author has considered a legal aspect of a guarantee as a way to enforce obligations. The author has determined distinctive characteristics of a guarantee. The article substantiates a view regarding necessity of more precise legislative confirmation of legal relationships of a guarantee. The author analyzes the legislation on ceasing a guarantee on account of increase of a responsibility amount, which was not approved by a guarantee.

Key words: guarantee, guarantee agreement, guarantor responsibility, ceasing a guarantee.